

**ЧУСТОРҶОЕ БО
ДИДИ ДИГАР ДАР
АНВАРИШИНОСИ**
(Тақриз ба китоби Абдурашид
Самадов. Анварӣ: Чусторҷо дар
рӯзгору осор. Душанбе, 2021.- 432 с)

Нуров Нуралӣ Норович, доктори илмҳои
филология, муовини директори институти
илмӣ- тадқиқоти илмҳои ҷомеашиносӣ МДТ
“ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров” (Тоҷикистон,
Хучанд)

**НОВОЕ НАУЧНОЕ
ИССЛЕДОВАНИЕ
О ГАЗЕЛЯХ АНВАРИ**

Нуров Нурали Норович, доктор филологических
наук, заместитель директора НИИ социальных
наук ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова»

**NEW
SCIENTIFIC
RESEARCH ABOUT
ANVARIS GHAZELS**

Nurov Nurali Norovich, Dr. of Philology, deputy
director of the scientifico-research institute of
social sciences under the SEI “KhSU named after
acad. B. Gafurov”, E-mail nurali74@mail. ru

Вожаҳои калидӣ: Анварӣ, газал, адабиёти тоҷик, ҳунари шоирӣ, таъсиргузорӣ, шарҳнависӣ

Тақриз ҷиҳати баррасӣ ва таъйини арзишҳои илмии китоби доктори илмҳои филологӣ, профессор А.Самадов “ Анварӣ: Чусторҷо дар рӯзгор ва осор” ба қалам омадааст. Муаллиф нахуст ба масъалаҳои шинохти ҷойгоҳи Анварӣ дар адабиёти форсу тоҷик аз роҳи таъсири шеър ва андешаи ӯ ба шоирони пасованди хеш ва эътирофоти аҳли сухан аз ҳунари баланди суханвариаш рӯҷуъ намуда, зуҳури чандин шарҳҳои қадимро низ ба унвони яке аз омилҳои муҳими нуфузи манзалати адабии вай муаррифӣ намудааст. Ҳамзамон, қисматҳои ҷудогонаи китоби мавриди тақриз баррасӣ гардида, арзиши илмии он дар шинохти зиндагинома, мероси адабӣ, хоса газалиёти шоир муқаррар шудааст. Ба таъкиди муаллифи мақола ҳарчанд Анварӣ дар сурудани қасида ҷойгоҳи хосае дар адабиёти гузаштаи мо пайдо намудааст, вале нависандаи ин китоб муваффақ бар он гардида, ки бар пояи таҳқиқ дар вежагиҳои газалиёти шоир нақш ва мақоми ӯро дар инкишофи жанри мазкур низ муайян созад.

Ключевые слова: Анвари, газель, таджикская литература, поэзия, влияние, комментарий

Рецензия посвящена рассмотрению и определению научных ценностей книги доктора филологических наук, профессора Абдурашида Самадова «Анварии: вопросы жизни и творчества». Автор сначала обращается к вопросу о месте Анвари в персидско-таджикской литературе через влияние его поэзии и идей на более поздних поэтов и признании его мастером слова за его высокое поэтическое творчество, а также считает существование нескольких древних комментариев одним из важных факторов его прославленности. Рассмотрены отдельные разделы книги, и установлена ее научная значимость при изучении биографии, литературного наследия, особенно газелей поэта. По мнению автора статьи, хотя қасиды в творчестве Анвари занимают особое место, но на основе глубокого изучения газелей поэта автору рецензируемой книги удалось определить роль и место Анвари в развитии этого жанра.

Key words: Anvari, ghazal, Tajik literature, poetry, influence, commentary

The review is devoted to consideration and definition of scientific values of the book written by Dr. of Philology, Professor Abdurashid Samadov entitled as “Anvari: Searches on Life and Creativity”. The author first addresses the issue beset with Anvari’s place in Persian-Tajik literature through the influence of his poetry and ideas on later poets and his recognition as a master of words for his high poetic creativity, and considers the existence of several ancient commentaries to be one of the important factors of his fame as well. Separate sections of the book are considered, and its scientific significance is established in the study of biography, literary heritage, especially the poet’s ghazals. In conformity with the author’s opinion, although qasids occupy a special place in Anvari’s creation on the basis of a deep study of the poet’s ghazals, the author of the book under review was able to determine Anvari’s role and place in the development of the relevant genre.

Анварии Абевардӣ дар таърихи адабиёти форсу тоҷик аз ҷумлаи суханвароне эътироф гардидааст, ки барои ривочи қасида нақши муассир дорад. Исми ин шоири номвар ҳанӯз аз рӯзгорони куҳан дар силки Фирдавсиву Саъдӣ ҳамчун се паямбари назм ёд мешавад, яке

афсонаву дигаре касида ва савуми ғазалро ба авчи хеш расонидаанд, Дар зикри Ҳаким Фирдавсӣ Давлатшоҳи Самарқандӣ бо таъкиди он ки “азизе дигар мефармояд ин қитъаро, лиллоҳи дарру қоилиҳи:

*Дар шеър се тан паямбаронанд,
Ҳарчанд ки “ло набию баъдӣ”,
Авсофу қасидаву ғазалро,
Фирдавсиву Анвариву Саъдӣ [4, с.65]*

Ин китъа худ гувоҳ бар он аст, ки аз замони зиндагии хеш Анварӣ бо он мартабати суханварӣ дар қасидасароӣ, ки доштааст, ба таъбири А. Зарринкӯб чун паямбари ситоишгарон эътироф шудааст, ки дар “гуё тақрибан дар ҳамаи умр чуз ситоишу накӯҳиш чизи дигаре бар вай илҳом нашудааст [1, с.137].

Шояд ҳамин сабаби эътирофи мақоми шомихи Анварӣ дар қасидасароӣ ва нубуғи шоирии ӯ омил омада, ки дар баробари девони Ҳофиз, “Гулистон” ва “Бӯстон”-и Саъдӣ, “Маснави маънавӣ”-и Мавлоно Балхӣ ба девони ашъори шоир шурӯҳе ба қалам оянд, ки ин амр ба пешинаи тавачҷуҳ бар шинохти мероси адабии Анварӣ аз дергоҳ таъкид меварзад. Дар китобхонаҳои мухталифи олам ба ду нусхаи шарҳи ашъори Анварӣ ишорат мешавад, ки ба қалами Абулҳасани Фароҳонӣ тааллуқ мегиранд. Афзалуддини Кошӣ, ки аз ҳамзамони шорех асту матни шарҳи мазкурро дидааст, менависад, ки “вай (Фароҳонӣ) бар ашъори мушкили Анварӣ шарҳе навишта ба назари қоил расида” [6, ӛ]. Мударрисӣ Разаӣ дар муқаддимаи ин шарҳ бо таъя бар ҳамин иттилои муаллифи “Арафот ул ошиқин” изҳор доштааст, ки “Бинобар ин бидуни шакку тардид қисмати аввали ин китоб, яъне шарҳи қасоиди он қабл аз соли 1015 навишта шудааст” [6 с.ӛ].

Қисмати аввали шарҳ гуфтани Мударрисӣ Разаӣ ба он хотир аст, ки ин муҳаққиқон ва донишмандони анварипажӯҳ шарҳи мазкури қасоидро, баробари он ки бо номҳои шарҳи қасоид ва шарҳи мушкилоти девони Анварӣ ёд кардаанд, онро қисмати аввали шарҳи Фароҳонӣ мешуморанд. Фароҳонӣ инчунин шарҳе алоҳида ба муқаттаоти Анварӣ навишта, ки он ҳам ба ҳукми китоби ҷудогонае низ шинохта шудааст, ки нусхаҳое аз он дар китобхонаҳои олам маҳфуз мебошад. Аз ҷумла, як нусхаи дастраси он бо шумораи 9771 дар китобхонаи Маҷлиси Шӯрои миллии Ҷумҳурии исломии Эрон маҳфуз мебошад. Бо он ки ҳукми китоби алоҳидаро дорад ва “Шарҳи қатаъоти Анварӣ” унвон гирифтааст, аммо онро бахши дувуми китоби шарҳи девони қасоиди Анварӣ унвон кардаад. Ҳуди Фароҳонӣ бошад, ки ишорате бар ин надорад ва дар муқаддимаи аввал китобро “шарҳи қасоиди девони рафеъбаён, ҳақими нуктатироз ва бадеъ маънипардозӣ ваҳидухда ва насичваҳда ва фармондеҳи иқлими суханварӣ Ҳаким Авҳадуддини Анварӣ” унвон додааст. Ба назар мерасад, ки сабаби аслии ин китобро “Шарҳи мушкилоти девони Анварӣ” унвон додани пасовандон ин таъкиди ҳуди шорех мебошад: “Ба тамошоқунони ин бӯстон пинҳон намонад, ки чун бисёре аз шохидони абёти ин китоб аз никоби хафо халъ-ул-узур буданд, ба ороиш ва пероиши онҳо илтифот накарда, ба шарҳи ашъори мушкила қаноат намуда, баъд аз фароғ аз шарҳи ашъори муъзила тафсири луғоти мушкилаи абёти ғайримашруҳа дар ҳар мақом намуд ба тартиби таби он абёт магар ҷое, ки луғоти мушкилаи он сабақи зикр шуда бошад валлоҳул муваффақ[6,с.2]. Устод Абдулманнони Насриддин аз аввалин муҳаққиқони шуруҳи адабӣ дар адабиётшиносии тоҷик ба шумор меравад, ки аз матолиби ин шарҳ, ки дар тасҳеҳи Мударрисӣ Разаӣ дар соли 1340 интишор ёфтааст, дар ҷараёни баррасии маърифати адабиёт ва заминаҳои шарҳнависӣ дар адабиёти форсӣ истифода карда, мавориде дар тафсири вожагону таъбироти махсус аз маънигузориҳои Абулҳасани Фароҳонӣ истинод кардаанд [2,с.59].

Шарҳи дигаре, ки ба қасоиди Анварӣ навишта шуда, ба қалами Муҳаммад ибни Довуд ибни Муҳаммад ибни Маҳмуд Алави Шодиободӣ тааллуқ дорад, ки он асосан шарҳи мушкилоти девони шоирро фаро мегирад ва бояд афзуд, ки ин шорех ҳамин гуна як шарҳе ба девони Хоқонӣ низ навиштааст. Ин шарҳ ҳам дар феҳристҳо ва таркиби осори дигар ба номи “Шарҳи қасоиди Анварӣ” ёд шудааст. Забехулло Сафо таъкид намудааст, ки “Гунҷонидани матолиби дақиқ аз улум таълифи шурӯҳеро бар девони ӯ эҷод кард монанди шарҳе, ки Муҳаммад ибни Довуд Алави Шодиободӣ навишт [8, с.574-575]. Муаллифи шарҳи мазкур аз аҳолии Шодиобод аст, ки онро Манду ҳам гӯянд ва ин шаҳрест, ки онро пойтахти яке аз вилояти Ҳинд бо номи Малва меноманд. Ин шарҳ аз таълифи Фароҳонӣ пештар навишта шудааст ва ишорати Сайид Чаъфари Шаҳидӣ, шорехи муосири қасоиди Анварӣ ба ин ки Фароҳонӣ аз шарҳи ӯ бар девони Хоқонӣ истифода кардааст, ин матлабро боз ҳам таъйид мекунад. Ҳарчанд роҷеъ ба шарҳи мазкур нақду назарҳои мухталиф ҷой дорад ва аксаран ишорат бар он мекунад, ки Шодиободӣ бар пояи завқи хеш ва бидуни мутолиаи осори пешиниён ин шарҳро навиштааст,

вале ба қавли Саид Чаъфари Шаҳидӣ “аммо зикри ин нукта лозим аст, ки қӯшиши Шодиободиро чӣ дар шарҳи байтҳои Хоқонӣ ва чӣ дар шарҳи мушкилоти Анварӣ ноҳида набояд гирифт... Нахустин касест, ки ба шарҳи байтҳои мушкили Анварӣ пардохтааст... [8,с.576].

Шарҳи савуми куҳан ба қасоиди Анварӣ ба қалами Муҳаммад ибни Абдураззоқ ибни Начафалии Дунбулии Табрэзӣ ба шумор меравад. Ин шарҳ ба соли 1250 навишта шудааст ва он ҳовии шарҳи қисмате аз қасидаву муқаттаоти Анварӣ мебошад. Дар сабаби аслии нигориши шарҳи мазкур муаллиф навиштааст: “... Ва ба назар ба ин ки ҳама қасоиди Девони ӯ машхун ба қиссаву маҳорати нарду шатранҷ, хикмату риёзиву нучум ва маониву баён аз итнубу эъҷоз ва аз тарсеъу истиораву киноя ва ҳақиқату маҷоз ва дар Ҳазрати бориғъат ва-л-муқаррам ва саййидулафчам соналлоҳу таъоло миналофоти ва ҳифзатухуллоҳи таъоло минал балийоти, ки аз роҳи рифъат ва марҳамат ва шафқат ҳалли мушкилот ва кашфи ғомизоту румузоту таъкидоту муаммиёт мефармуданд, ин зарраи бемикдор бар худ лозим ангошт, ки матлаб ва муроди нозимро дар таҳти манзум ба тариқи эҷоз нигошта... [8,с.591].

Албатта, баҳсу баррасии ҷойгоҳи ин шуруҳ бар қасоид ва муқаттаоти Анварӣ мавзӯи пажӯҳише ҷудогона аст, ки санги бунёди онро устои равоншоди мо Абдулманнони Насриддин гузоштаанд. Аммо ҳадафи аслии рӯҷӯ ба шарҳҳои мазкур боз ҳам зикри шӯҳрату маҳбубияти Анварӣ дар паҳнои адаби форсӣ ва тамоми қаламрави он ба шумор меравад, ки дар сарзамини Ҳинд ба қалам омадани яке аз шуруҳи ёдшуда ба ин нукта таъкид меварзад. Фузун бар ин, таваҷҷуҳи шорехон ба шарҳу тафсири мушкилоти Девони Анварӣ, хоса қасоид ва муқаттаоти ӯ бори дигар ба пешинаи таъриҳии таваҷҷуҳ ба шинохт, таҳқиқу баррасии офаридаҳои хунарии ин паёмбари қасида мекунад.

Ҳамин тавр, рӯҷӯ ба қаламрави адабиёти форсизабони Фароруд бозгӯи ин амр аст, ки нуфузи Анварӣ дар ин паҳнои адабиёти гузаштаи мо чашмрас будааст ва бо истиқбол аз китъаи фавқуззикр дар бораи мақоми маънавии Анварӣ дар баробари Фирдавсиву Анварӣ шоири номвар Нақибхон Туғрали Аҳрорӣ низ фармудааст:

*Чаҳони назро султон чаҳоранд,
Ки ҳар як боги донишно баҳоранд.
Авал – Фирдавсӣ, он к-аз хоки Тӯс аст,
Аз ӯ рӯйи сухан рӯйи арӯс аст!
Дувум – Саъдӣ, ки ӯ сар зад зи Шероз,
Расад шерозиёро бар чаҳон ноз!
Севум – сарви риёзи Қум – Низомӣ.
К-аз ӯ мулки сухан бошад тамомӣ!
Чаҳорум – Анварӣ, к-ӯ сар баровард
Чу оби пок аз хоки Абевард! [5,с.702].*

Ин суханвари номвари мактаби пайрави Бедил дар қасидаи бузургони хеш низ чанд маврид ба мақоми Анварии Абевардӣ дар қасидасароӣ баҳои баланд дода, ҳатто дидгоҳҳои ин шоири сарояндаи мадҳу саноро рочеъ ба шоирони дигар арҷ гузоштааст. Аз ҷумла, вақте Абулфараҷи Руниро ҳамчун шоири маънибаланд эътироф мекунад, ба Анварӣ инстинод меварзад:

*Булфараҷ, он шоири маънибаланд,
Анварӣ дар даъвии назмаш гувост [5,с.580].*

Дар баробари ин, ҷойгоҳи Анвариро ба ҳадде боло мешуморад, ки ҳар ки аз пайи ӯ равад ва даъвии аз вай гузаштано бо худ дошта бошад, он гоҳ дар рӯзи равшан пайи пояш яъне роҳаш сияҳ аст, яъне ба ҷое натавонад бирасад, чун мақомаш ба худи вай хос бошад:

*Мухташам ар рафт пайи Анварӣ,
Рӯз сафед аст, пайи ӯ сиёст [5,с.581].*

Фузун бар ин, ба ду қасидаи Анварӣ, аз ҷумла «Фироқнома»-и ӯ ҷавобия навиштани Нақибхон Туғрал на танҳо ба иродати ӯ ба каломии ин Ҳақими суханвар, балки ба нуфузи маънавии ин шоир дар замони зиндагонии ӯ, яъне поёни қарни нуздаҳ ва ибтидои бист гувоҳӣ медиҳад.

Вале нуфузи идеологияи сиёсии хос дар замони Шӯравӣ боис омад, шоире, ки то ин замон ба ҳукми паёмбари қасида ва ё мадҳу ситоиш эътироф гардида, ҷойгоҳи маҳсусе дар қаламрави адабиёти беш аз ҳазорсолаи мо доштааст, то андозае ба иллати ҷавобгӯ набудани шеваи суханвариини вай, яъне мадҳу санои аҳли дарбор дар мақоми шоирони дасти дувум қарор гирифта, таваҷҷуҳ ба шинохти шеърӯ андешааш камтар гардад. Маълум аст, ки мутобиқи принципҳои хоси адабиётшиносии замони Шӯравӣ адабиёти классикии тоҷик ба ду шоҳа-адабиёти пешқадам ё прогрессивӣ ва адабиёти дарборӣ ё ҳатто реаксионӣ қисмат мешуд, ки

Анварӣ ва дигар суҳанварони ҳамшеваи вай ба шоҳаи дувум шомил буда, бештар мавриди интиқод қарор мегирифтанд. Ин равиш то ҳаде таъсиргузор будааст, ки ба навиштаи анваришиноси тоҷик профессор Абдурашид Самадов «...дар он давра Анварӣ чун шоири маддох ва қасидасаро мавриди адабиётшиносии советии тоҷик қарор гирифта буд. Ҳатто устод Айнӣ номи ӯро шомили «Намунаи адабиёти тоҷик» (1926) ӯро шомили «Намунаи адабиёти тоҷик нақарда ва мураттибони «Намунаҳои адабиёти тоҷик» (1940) бо така бар равиши марксистӣ, ба далели идеологияи коммунистӣ зарур нашумориданд, ки «паёмбари қасида» -ро дохили ин китоб кунанд [3, с.14].

Вале новобаста ба нуфузи меъёрҳои роиҷ мактаби адабиётшиносии миллии мо адабпажӯхоне ба майдони таҳқиқ қадам гузоштанд, ки ин муқарраротро сарфи назар намуда, ба ҷавҳари шеър андеша ва сабки суҳани Анварӣ роҳ кушоданд. Бегумон яке аз ин муҳаққиқони анваришинос ҳуди профессор А. Самадов мебошанд, ки ишорате ғавқ аз дидгоҳи хоси ӯ ба шинохт ва маърифати мақоми ин суҳанвар паём мерасонад. Албатта, чунонки ҳуди ӯ эътироф мекунад, интиҳоби ин роҳ дар навбати аввал маҳсули раҳнамоиҳои бевоситаи адабпажӯҳони матин ва донишмандони соҳибназар замон ба шумор меравад, ки яке аз онҳо профессор Расул Ҳодизода мебошанд. Ба таъкиди анваришиноси мазқури тоҷик яке аз аввалин муҳаққиқони зиндагонӣ ва осори Анварӣ маҳз ҳамин донишманди соҳибноми тоҷик шинохта шудаанд. Ин аст, ки А. Самадов дар муқаддимаи китоби тозанашири худ «Анварӣ: Ҷусторҳо дар рӯзгори осор» -и худ пазируфтани чунин роҳи душвор ва мушкилписанди таҳқиқи адабиёти классикро дар мисоли ин суҳанвари соҳибназар бад-ин гуна тафсир кардаанд, ки воқеан шоистаи истиқбол аст: «... омӯзиши рӯзгори Анвариро ба сифати мавзӯи таҳқиқи банда пешниҳод намудани профессор Расул Ҳодизода ва розӣ шудану ба ин кор дасту остин барзадани ман ҷуръат ба ҳисоб меёфт [3, с.14].

Ҳамин гуна, наشري нави китоби ин донишманди соҳибназар ва муҳаққиқи пуркор роҷеъ ба Анварӣ воқеан дар навбати аввал падидаи тозае дар шинохти зиндагинома ва мероси адабии ин суҳанвар ба шумор меравад. Ҳарчанд аз оғози корномаҳои анварипажӯҳишии устод А. Самадов наздики 47 сол мегузарад ва бо таъкиди худашон гӯё муддате аз ин роҳ бо сабаҳои маълуму номаълум канор рафтаанд, вале эҳсос мешавад, ки солҳо дар ин роҳ заҳматҳои тулонӣ кашида, барои эҷоди як равиши хос дар таҳқиқу баррасии рӯзгор, пайкор ва сабки суҳани як шоири дар асл дар Тоҷикистон ба дурустӣ ношинохтаву аммо маъруфи адабиёти гузаштаи мо нақш гузоштаанд. Ҷолиб он аст, ки ин муҳаққиқи соҳибназар бо он ки дар таърихи адабиёти гузаштаи мо Анварӣ паёмбари қасида эътироф шудааст, аммо баррасии илмии ҳешро ғайриҷашмдошт аз таҳқиқи ҷойгоҳи ғазал дар эҷодиёти шоир шурӯъ намудаанд. Мусаллам аст, ки шояд то ҷое таъсири сиёсати замон ҳам дар шеваи интиҳоби мавзӯъ ҳаст, чун солҳои шурӯъи таҳқиқоти илмӣ, яъне агар ҳамон соли дифои рисолаи номзадӣ, яъне 1974-ро қабул намоем, қасида дар баҳсу баррасии адабиётшиносӣ чунин навъи шеърии хоси адабиёти дарборӣ маъруф буд. Имкон дорад, ки ҳамин омил барои интиҳоби ин мавзӯъ бетаъсир намонда бошад, аммо дар умум тавре таъкид ҳам шуд, рӯҷуъ ба маърифати шеър андешаи Анварӣ дар он айём ибтикор вақеан сутуданӣ ба шумор меравад. Ишороте дар мулоҳизоти ҳуди муаллиф ҷӣ дар сарсухан ва ҷӣ мусоҳибаи шомили китоб дида мешавад.

Вале ба назари мо, интиҳоби таҳқиқу баррасии вежагиҳои ғазал дар эҷодиёти Анварӣ аз ҷониби А. Самадов аз он ҷиҳат ҳам қобили истиқбол ва дорои аҳамияти шоистаи илмист, ки аксаран донишварону тазкиранависон, муҳаққиқони ватаниву хоричӣ бо назардошти он мақоми шоир дар иншои қасида дар сатҳи хеле олӣ эътироф шуда, ҳатто паёмбари ин навъи шеърӣ шинохта шудааст, то ҷое ҷойгоҳи дигар навъҳои шеърӣ дар таркиби мероси адабии шоир ба дурустӣ дақиқ нагардидааст. Ҳарчанд дар қаламрави адабиёти классикии тоҷик хунари шоирии Анварӣ дар эҷоди ин навъи шеърӣ ҳам аз сӯи пасовандони вай сутуда шудааст, аммо нубуғи шоирии вай дар қасидасароӣ омил ба тавачҷуҳи ками пажӯҳишгарон ба ин бахши муҳими эҷодиёти суҳанвар гардида. Аз ин нигоҳ, ҷӣ дар замони таълиф, ҷӣ дар наشري тозаи он, ки дар таркиби рисолаи «Анварӣ: Ҷусторҳо дар рӯзгори осор» ҷой гирифтааст, рисолаи А. Самадов бо номи «Анварӣ ва ғазалиёти ӯ», ки асоси рисолаи номзидии эшонро ба вучуд оварда, бо ишорати ҳуди эшон соли 1988 тариқи наشريёти «Дониш» рӯи ҷоп омадааст, аз ҷанд ҷиҳат қобили тавачҷуҳ ва ҳоизи аҳамияти муҳими илмӣ мебошад. Бегумон, ин муҳаққиқи пуркор бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик муваффақ бар он гардид, ки мақоми барҷастаи хунари Анвариро на танҳо дар эҷоди навъи қасида, балки дар жанри ғазал муқаррар намояд, ки ин бешак ба нубуғи шоир ӯ ва таҷрибаҳои нодираш дар аксари анвои мутадовили шеъри ғиноӣ таъкид меварзад. Аз дигар сӯ, дар замоне, ки ҳанӯз навъи ғазал ба таври зарурӣ аз диди хунариву мавзӯи ин мароҳи ташаккули худро тай менамуд, таҷрибаҳои нодири Анварӣ ва сабку

саликаи вай дар эҷоди ин навъи шеъри ғиноӣ баробари таъйиди мақоми хунарии вай аз саҳми назарраси шоир дар ташаккули он низ гувоҳӣ медиҳанд. Андешаву таҳлилҳои амиқи А.Самадов ҳақиқати бебахси ин дидгоҳхоро собит намудаанд. Бар пояи таҳқиқоти анҷомдода ва баррасии мулоҳизоти донишмандони анваришинос собит намудааст, ки паёмбари ғазал Саъдии Шерозӣ, ки ўро Ҳофизи Шерозӣ устоди ғазал ҳам номидааст, мақоми хунарии Анвариро дар ташаккули ғазали форсӣ эътироф намуда, ба бештари ғазалиёти шоир таттабӯъ навиштааст. Аз ҷумла, муаллифи китоби мавриди назар бо тақия бар андешаҳои Бадеуззамони Фурӯзонфар менависад, ки «Бадеуззамони Фурӯзонфар низ ба Саъдӣ писанд омадани ғазалиёти Анварӣ ва пайравии ў аз онҳоро зикр намудааст» [16, с.364].

Дар ҳақиқат, дар бисёр ғазалҳои Саъдӣ, ки аксари онҳо мазмунҳои реалистӣ доранд, фасоҳату латофат, лафзу маънӣ ва сабку сухани Анварӣ ба мушоҳида мерасанд [3, с.81].

Ба ҷунин натиҷаҳои илмӣ расидани муаллифи асар танҳо бар асоси таҳлилу муқоисаҳои дидгоҳҳои олимони ватаниву хориҷӣ, аз ҷумла Наима Қаҳҳорова, Забехулло Сафо, В. Жуковский ва дигарон сурат нагирифтааст, балки ў дар ин рисола ба таври иҷмолӣ сайри таърихӣ навъи ғазалро аз замони устод Рӯдакӣ то асри Саъдиву Ҳофиз низ таҳқиқу баррасӣ кардааст, ки дар ин миён мулоҳизаҳои илмӣ, таҳлилҳои анҷомдодаш бо тақия бар дидгоҳҳои пажӯҳишгарон бевосита мақом ва ҷойгоҳи Анвариро дар инкишофи ғазал ҳам дар асри худ ва ҳам дар қуруни баъдӣ муқаррар намудааст. Истиқболи нақду назарҳои мушиқонаи муҳаққиқ, шорех ва мурағибҳои девони Анварӣ Мударриси Разаӣ, ки дар ин самт хеле амиқ рафтаву ҷойгоҳи шоирро дар рушди маънавии ғазали классикии тоҷик баён доштааст, ба тавачҷуҳи амиқи А.Самадов дар қовишу ҷусторҳои амиқи масъалаи мавриди назар ишорат мекунад. Ин донишманди тоҷик бар пояи таҳлилу ғазалиёти шоир ва дидгоҳҳои анваришиносии мазкур шеваи ҳосии ғазалсароии Анвариро эътироф намуда, ба нақду назари ў ба шеваи рӯҷӯ мекунад, ки мулоҳизоти ҳар ду муҳаққиқи ашъорӣ шоир мавқеи ўро дар рушди навъи ғазал дар замони ҳудӣ вай ва нақши муассири шоирро дар идомаи роҳи таҳаввули ин навъи мустаъмали шеъри суннатӣ муқаррар месозад.

А.Самадов дар заминаи мутолеаи мабоҳисии олимони ватаниву хориҷӣ ниҳоят ба хулосае расидааст, ки ҳамон назари Бадеуззамони Фурӯзонфарро, ки зикраш рафт, аксар муҳаққиқони баъдӣ, аз ҷумла Забехулло Сафо, Мударриси Разаӣ, Ян Рипка ва дигарон такрор кардаанд ва ба қавли ин муҳаққиқи тоҷик ҳатто «ба он ягон факти тозае илова накардаанд» [3, с.82].

Дар заминаи омӯзиш, таҳқиқу баррасӣ ва муқобилаву муқоисаҳои нусхаҳои хаттӣ ва ҷопии девони Анварӣ муҳаққиқ дақиқ намудааст, ки аз ин шоир то кунун 340 ғазал то мо расидааст. Ҳарчанд Сайид Нафисӣ, Мударриси Разаӣ ва дигарон дар ҷараёни тасҳеҳи Девон шумораи ғазалҳои шоирро 332 ва 322 муқаррар кардаанд, аммо самарани ҷусторҳои ҳудӣ А.Самадов, ки бештар ба нусхаҳои хаттӣ маҳфуз дар китобхонаҳои Санкт-Петербург, Душанбе ва Балх тавачҷуҳ кардааст, имкон фароҳам оварда, ки 6 ғазали нави Анвариро бевосита пайдо намуда, теъдоди аз ҷама дақиқи ғазалҳоро муқаррар созад. Ҷой гирифтани чанд мақолаи марбут ба ин мавзӯ дар ин китоб ва баробари ин иншо ва нашри чанде аз мақолаҳои вобаста ба таҳқиқи нусхашиносӣ ва кашфу нашри ғазалҳои тозаӣ шоир дар маҷаллаҳои кишвари Афғонистон низ маҷмӯи талошҳои босамари муҳаққиқро дар тақмили девони шоир бозгӯӣ мекунад ва боварии комил дорем, ки дар нашрҳои баъдӣ девони Анварӣ ин бозгӯӣҳои А.Самадов дар кишварҳои форсизабон истифода хоҳанд шуд.

Бо тақия бар ин шеваи таҳқиқи муаллиф метавон нуктаеро низ афзуд, ки дар китоби мавриди назари ў масъалаҳои нусхашиносии девони Анварӣ, тавсифи нусхаҳои хаттӣ ва ҷопии он бо шеваи матлуби илмӣ баррасӣ ва таҳқиқ шуда, арзиш ва аҳамияти китобро боло бурдаанд. Баробари ин, мутолеаи рисола ва мақолаҳои ҷудогона, ҳоса мусоҳибаи муаллиф ба журналист ва муҳаррири китоб Одили Нозир саҳми бевоситаи мавсуф дар таҳия ва нашри девони тоҷиконии шоир низ равшан мешавад, ки ин нукот ҳам нақши муҳим ва муассири муаллифи китобро дар шинохти шеър ва андешаи Анварӣ собит месозанд. Дар баҳши савуми китоб зери унвони «Паёмбари назм» манзур гардидани гузидаҳое аз ашъорӣ шоир, аз ҷумла матни қасидаи «Ашқҳои Хуросон», силсилаи рубоӣ низ аз дигар сӯ саҳми назарраси муаллифро дар қори тасҳеҳ ва дарёфти ашъорӣ тозаӣ шоир бозгӯӣ мекунад.

Мутолеаи баҳши марбут ба ғазалиёти Анварӣ, ки асли баррасиҳои илмӣ профессор А.Самадовро ба вучуд овардаанд, нукотеро мусаллам мегардонад, ки воқеан асари мазкур бо шеваҳои ҳосии пажӯҳандагӣ аксари тамоюлҳои сабкӣ мавзӯӣ, хунариву бадеии ғазалиёти шоирро фаро мегиранд. Мавзӯ ва мундариҷаи ғазалиёт, ба сурати баҳсе роҷеъ ба ҷойгоҳи ишқ дар ин навъи сурудаҳои шоир, маю майгусорӣ, риндиву қаландарӣ, бозтоби муҳити иҷтимоӣ, мақоми қаҳрамони ғиноӣ ё лирикӣ дар ғазал ба риштаи таҳқиқ қашида шудаанд. Ин

шеваи хоси таҳқиқи анҷомдода низ дар тайъини нақш ва мақоми Анварӣ дар бозтоби мавзӯоти ирфонӣ, аз ҷумла эҷоди ғазали қаландарӣ, ки баъдан дар адабиёти тасаввуфии форсу тоҷик ривочи тамои касб карда, дар эҷодиёти Саной нуфузи пайдо намуд, қобили аҳамият аст. Дар таҳқиқи ин ҷанбаи муҳими мавзӯии ғазалиёти шоир таҷассуми афкори ирфониву фалсафӣ дар сурудаҳои суҳанвар муқаррар гардида, саҳми муносиби ӯ дар инкишофи ғазали ирфонӣ ва ташаккули адабиёти тасаввуф муқаррар шудааст.

Мабоҳиси муаллиф дар заминаи сохтшиносии ғазалиёти Анварӣ низ ҷолиби тавачҷуҳ аст, зеро бо шеваи маҳсуси ба қор гирифтани равиши таҳқиқи оморӣ ва тайъини дақиқи вазнҳои ғазалиёт миқдории умумии онҳоро вобаста ба шумораи байт, баҳр муқаррар кардааст. Пажӯҳишҳои анҷомдодаи нависандаи китоб маълум менамояд, ки дар Девони Анварӣ 23 адад ғазали чорбайтӣ, 83 адад панҷбайтӣ, 60 адад шашбайтӣ, 55 адад ҳафтбайтӣ ва монанди ин мавҷуданд ва маълум мешавад, ки ғазалҳои панҷбайтӣ нуфузи бештар доранд. Аз назари нуфузи баҳрҳо бошад, таҳқиқи амиқи анҷомдода муаллифи китоб муайян кардааст, ки дар умум Анварӣ аз 12 баҳрҳои асливу фаръӣ ба қор гирифтааст, ки дар миён авлавияти баҳри ҳаҷаз бо фарогии 112 ғазал таъкид шуда.

Дар боби аввали рисола, ки «Аҳвол ва осори Анварӣ» унвон дорад, зимни баррасии таркиби девони шоир ҳамин шеваи таҳқиқро дар муносибат ба қасоид ба қор гирифта, муайян кардааст, ки дар умум аз ин суҳанвар то замони мо 60 қасида расидааст, ки аз лиҳози ҳаҷм бузургтарини он 105 байт мебошад. Қасоиди бистбайтӣ ӯ аз ҳама бештар будаанд, ки 8 ададро ташкил медиҳанд. Ҳарчанд баррасӣ ва таҳқиқи ҷанбаҳои кулли дигар анвои осори Анварӣ ба меҳварҳои аслии пажӯҳишоти илмӣ муҳаққиқ шомил набудаанд, аммо вай бо истифода аз ин равиши матлуби илмӣ хеле аз нуқоти муҳими вобаста ба эҷодиёти шоирро дақиқ ва мушаххас кардааст. Ҳамин тавр, ҳатто теъдоди қасоиди насибдор, маҳдуд ё мучаррад, думатлаъдорро низ дақиқ кардааст, ки дар ин рисола аҳбор ва асноди муҳими илмӣ ҳосили қовишҳои муаллиф ба шумор мераванд.

Баррасии дигари марбут ба пешинаи вучуд ва ҷойгоҳи таҳаллус ва алқоб дар адабиёти форсу тоҷик, аз ҷумла ашъори Анварӣ низ аз аҳамияти шоёне бархурдоранд. Маълум аст, ки ҳар масъала ва ё мавзӯе, ки дар рисолаи А.Самадов ба риштаи таҳқиқ кашида мешавад, дар баробари арзиш ва аҳамияте маҳсус доштан, ибтиқори шоир ва ё вежагии муҳими каломӣ ӯро бозгӯӣ мекунад. Аз ин лиҳоз, ба масъалаи таҳаллус ё байти таҳаллус рӯҷӯ намудани муаллифи китоб ҳам бесабаб нест, зеро дар ниҳояти баррасии ин мавзӯъ боз ҳам як иқдом ё қорномаи суҳанвар дар ташаккули сохтори ғазал баён мегардад. Муҳаққиқ бар пояи пажӯҳишҳои амиқи ҳеш дар заминаи таърихӣ бар сарчашмаву манобеи қуҳан доштан нахуст дақиқ намудааст, ки байти таҳаллус ё маҷмӯан лақаби шоир ғазалиёти ӯ дар мактаъ, қабл аз мактаъ ва байти савуми пеш аз байти ниҳой ҷой гирифтаанд ва боз ҳам истифодаи равиши таҳқиқи оморӣ муқаррар кардааст, ки дар 105 ғазали шоир таҳаллуси дар ҷойгоҳи аслии ҳеш, яъне байти мактаъ омадааст. Дар умум 122 ғазали Анварӣ дорои байти таҳаллус мебошанд ва маҷмӯан ин пажӯҳишҳои анҷомдодаи ӯ муқаррар сохтааст, ки ба қавли Лутфалибеки Озар ин суҳанвари мумтози қасидасаро дар ғазал ислоҳоте карда, аз ҷумла хурдак-хурдак чун Ҳаким Саной дар поёни ғазалиёт таҳаллуси худро биёварда, дар мазомини латифтар суҳан соз кардааст [117, с.218].

Хулоса баъд аз Анварӣ дар ғазал овардани лақаб хеле расм шуда, ин расм дар назми асри XIII як қоидаву қонун гардид, ки мисоли онро дар ғазалиёти Саъдии Шерозӣ равшан мебинем [3, с.134].

Дар боби чоруми рисолаи маъқур, ки «Хусусиятҳои бадеӣ ва системаи образҳои ғазалиёти Анварӣ» унвон гирифтааст, ҳамчунин ба мушоҳида мерасад, ки хеле аз масъалаҳои муҳими марбут ба шинохти вежагии сабки ғазалиёти суҳанвар ба риштаи таҳқиқ кашида шудаанд. Дар навбати аввал, муҳаққиқ бар пояи мутолеаи тазкираҳо, ғазалиёти Анварӣ ва шоирони ҳамасри ӯ мушаххас намудааст, ки ин шоири соҳибназар ҳарчанд бештар аз Абулфараҳи Рунӣ татаббуъ карда, ба таъбири муҳаққиқ «аз хондани девони шоир илҳом гирифта, гоҳе ба як вазну қофия ва гоҳе ба мисраву байтҳои ин шоир тазмин кардааст, аммо истиқлоли назар ва сабки суҳани вай дар бештари маврид ҳувайдост. Ҳамзамон, таъсири сабки ғазалиёти Абдулвосеи Ҷабалӣ ба ин навъ сурудаҳои Анварӣ аз диди қорбурди ташбеҳот ва таркиботи шоиронаро низ муқаррар сохта, вале боз ҳам истиқболи шоирони маъруфи дигари ин даврон, чун Ҳоконии Шарвонӣ баёнгари истиқлоли сабкиву ҳунарии ӯ дар ғазалсароист, ки омил ба ин таассур гардида. Аз ин рӯ, муҳаққиқ дар заминаи муқоиса ва муқобилаи ғазалиёти ҳар ду шоир муайян сохта, ки «Ҳоконӣ ғазалҳое дорад, ки дар онҳо аз ғазалҳои Анварӣ мисраъ ва байтҳо тазмин шуда, ё аз ҷиҳати мазмун ба ҳам наздиканд [3, с.140]. Бо зикри чандин намуна ин андешаи худро собит намудааст.

Дар чараёни таҳқиқи чойгоҳи воситаҳои тасвири бадеӣ як равиши тозаеро муҳаққиқ пеша кардааст, ки омӯзанда ва нишонаи мутолеаи дақиқ ва баррасии мушикофонаи масъалаи мазкур ба шумор меравад. Ба таъбири худ муаллиф, ӯ баробари таҳқиқи бозгӯии ҷанбаҳои хунарии ғазалиёти Анварӣ бар асоси шеваҳои қорбурди саноеи бадеӣ каталог ё феҳристи ташбеҳу истиорот ва вожаву таркибҳои ифодакунандаи симои зоҳирӣ ва ботинии қаҳрамон, ки дар истилоҳ эпитет мебошад, мураттаб намуда, ба ин васила басомади қорбурди онҳоро дар таркиби ашъори шоир муқаррар сохтааст, ки воқеан ҷолиби таваҷҷуҳ мебошад. Ҳамин тавр, феҳристи вожаҳои муфассири ҳолат зоҳириву ботинӣ, ифодакунандаи ошиқу маъшук, ташбеҳоту истиорот, вожагону таркиботи баёнгарии мафҳуми маю риндӣ, истилоҳоти ирфонӣ дар ғазалиёти шоир бо зикри басомади қорбурд ва саҳифаи девони мавриди истифодаи муаллифи китоб мураттаб шудааст, ки дар тайъини бисёре аз ҷанбаҳои хунарии ин навъи сурудаҳои шоир ва дар умум бозгӯии вежаҳои сабкии ғазалиёти шоир аз аҳамияти муҳиме бархурдор аст.

Хулосаҳои илмии муаллиф аз баррасии мавқеи ғазал дар эҷодиёти Анварӣ хеле дақиқу мустанад буда, муҳимтарин вежаҳои хунариву мавзӯи ин навъи шеърӣ дар таркиби девони шоир мушаххасу муайян шудаанд. Муҳаққиқи дақиқназар маҷмӯи баррасиҳои анҷомдодаи хешро натиҷагирӣ намуда, хулосаҳои хешро доир ба сохторшиносии ғазалиёти шоир, шумораи абёт, теъдоди бахрҳои мавриди истифода, таъсирпазириву таъсиргузорӣ, мақоми шоир дар ташаккули ин навъи шеърӣ, тозақориҳои шоир, теъдоди умумии саноеи бадеии мавриди истифода, вежаҳои сабкӣ забонӣ изҳор доштааст, ки ҳар яке мустанад ва мудаллал баён гардидаанд. Боиси қаноатмандист, ки муаллифро имкон даст додааст, ки солҳои фаъолият дар Афғонистон ин рисоларо бо ҳатти форсӣ омода намояд, ки бо машварати устоди ҳамкори муаллиф, адабиётшиносии номвари тоҷик Олимҷон Ҳочамуродов ва кӯмаки донишмандону муҳаққиқони соҳибназари ин кишвари ба мо дӯст ва бародар дар нашриёти «Хуросон» ба чоп расидааст. Нашри форсии китоби мазкур худ ифодаи эътирофи арзишҳои муҳими илмии он дар доираи ҳавзаҳои илмии кишварҳои форсизабон ба шумор меравад.

Албатта, дар ин асари арзишманд роҷеъ ба зиндагинома, мероси адабии шоир, инчунин вежаҳои дигар анвоъи шеърии таркиби эҷодиёти ӯ мулоҳизаҳои хеле судманд баён шудаанд, вале таваҷҷуҳи аслии мо дар мавриди таҳқиқи мавқеи ғазал дар миёни осори Анварӣ, пеш аз ҳама, ба он хотир буд, ки воқеан муаллиф дар ин ҷода ба қавле бо эҳсоси зарурати нигоҳе дигар ба шинохти мақоми шоир дар адабиёти классикии тоҷик ручӯъ намуда, дар заминаи таҳқиқоти анҷомдода муқаррар кардааст, ки Анварӣ на танҳо дар эҷоди қасида, балки дар дигар анвоъи шеърӣ шоири соҳибмақтаб ва хунараманд аст. Бештари тазкиранависон ва муҳаққиқон бо таваҷҷуҳ ба мақоми Анварӣ дар қасидасароӣ ба эҷодиёти ӯ муносибат намудаанд, вале арзиш ва аҳамияти ин рисолаи пурбор ҳам дар он мучассам аст, ки чойгоҳи ғазал дар эҷодиёти шоир ва нақши муассири ӯ дар ташаккули ин навъи роиҷи суннатии шеъри форсӣ бори аввал аз маҳз аз сӯи ин донишманди тоҷик аз чанд дидгоҳ ва самту тамоюл ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст.

Иқдоми фароҳам овардани маҷмӯи таҳқиқоти дар бораи Анварӣ анҷомдодаи муҳаққиқ соҳибназар А.Самадов дар як китоб, ки дар ин амри савоб саҳми муҳаққиқ ва журналисти соҳибназар Одили Нозир ва мунаққиду адабиётшиносии маъруф Субҳони Аъзамзод назаррас аст ва худ нависандаи китоб ҳам ин ҳадамоти адабпарваронаи ҳар ду роҷеъи арҷ ниҳоданд, дар ҳақиқат омил ба иҷрои як вазифаи бузурги адабпажӯхӣ, рисолати маорифпарварӣ ва кори неку савоб шудааст. Фузун бар ин баррасиҳои муҳими илмӣ, ки дар заминаи таълифи таҳқиқоте роҷеъ ба ғазалиёти Анварӣ сурат гирифтааст, дар маҷаллаву фаслномаву маҷмӯаҳои илмӣ мақолаҳои зиёди муаллиф ба чоп расидаанд, инчунин рисолаи алоҳидаи эшон ҳам бо номи «Анварӣ» дар соли 1987 интишор ёфта, ки ҳамагӣ домонаи густардаи анваришиносии ин адабиётшиносии тоҷикро шарҳу тафсир мекунанд. Новобаста ба он ки давоми роҳи паҷӯхӣ хешро А.Самадов бо амри иҷрои рисолати илмӣ майлоне дигар бахшидаанд, вале ҳадамоти паҷӯхӣ солиёни зиёд дар мавриди Анварии Абевардӣ ва мероси адабии ӯ ба сомон расонидаи ин муҳаққиқи пуркор худ ҳикоят аз он мекунанд, ки эшон дар бунёди мактаби илмии анваришиносии тоҷик ба ҳукм аввал паҷӯхӣгари рӯзгор ва осори шоир асаҳми арзандае гузоштаанд.

Ҳоло, ки бо ҳавсалаи тамом маҷмӯи ин таҳқиқотро дар як мучаллад фароҳам оварда, бо таҷдиди назар самарани қори беш аз чилсолаи хешро нашр намуданд, худ ҳамин сароғози як диди нав, эҷоди роҳи тоза ва шурӯи марҳилаи дигар дар анваршиносии тоҷик аст. Бо итминон метавон изҳор дошт, ки бо иҷрои ин рисолати илмӣ худ аз аввалинҳо шуда дар таҳқиқоти ин ташаббус ва пешниҳоди шоистаи истиқболи хеш иқдом намуданд. Албатта, бахшҳои дигари

китоб, ки ҳовии баррасии зиндагинома ва мероси адабӣ, мақолоти ҷудоғонаи муаллиф дар шинохти рӯзгору осори Анварӣ, нусхаҳои хаттии девони шоир дар китобхонаҳои олам, пажӯҳиши паҳлуҳои дигари таълифоти шоир мебошанд, арзишҳои қоим бар шеваҳои хоси матлуби илмиро соҳибанд, ки мо танҳо дар мавриди зарурӣ ҷо-ҷо бар онҳо ишорат кардем.

Таснифи расоил ва мақолаҳо, корҳои дигари марбут ба тасҳеҳ ва таҳияи ашъори шоир дар панҷ боб худ бори дигар аз он паём мерасонад, ки дар ин ҷода муҳаққиқи соҳибназар А.Самадов талошу корномаҳои фаровонро ба сомон расонидаанд ва ҳатто аз мусоҳибаи дар ин китоб омада маълум мешавад, ки на ҳама маҳсули ковишу ҷустор ва пайкорҳои илмии эшон ба ин китоб ворид шудаанд. Аз ҷумла, ҷое таъкид кардаанд, ки муқаддимаи Мударриси Разавиро ба девони Анварӣ дар оғози солҳои 90-ум баргардон ва дар маҷаллаи «Маърифат» ҷоп кардаанд, ки ба таъбири худашон «рисолаи муқаммалро мемунад» [3,с.290]. Ба андешаи мо, агар ин кори муҳим ва судмандро, ки дар анваршиносӣ хеле муҳим аст, барои мутолеаи ва баҳраварии мардуми тоҷик, хоса муҳаққиқони ҷавон ба ин китоб ҳамчун маҳсули корҳои таҳиянамудаи худ дар баробари намунаҳои ашъор ворид мекарданд, мувофиқи мақсад мебуд, чун барои хонандаи тоҷик ин иқдоми файзбор ҳамчун маҳсули заҳмати устод муаррифӣ мегардад.

Ҳамин тавр, бо нашри китоби «Анварӣ: ҷусторҳо дар рӯзгор ва осор» қадаме дигар бо диде тоза дар анваршиносии тоҷик гузошта шуд. А. Самадов ба унвони нахуст муҳаққиқи рӯзгор ва осори Анварӣ боз ҳам дар марҳилаи нави таҳаввули адабиётшиносии тоҷик, дар замоне, ки маҷмӯи равишҳои матлуб, шеваҳои пешқадами шинохту маърифати адабиёт рӯи кор омадаанд, ба чунин иқдом даст заданд. Ҷунонки худашон ҳам эътироф намудаанд, дар баробари ин донишманди тоҷик саҳми устодони бузурги адабиётшиносӣ Расул Ҳодизода, Аҳмад Абдуллоев, Ҷумабой Азизқулов хеле бузург аст. Дар идомаи ин роҳи анварипажӯҳӣ баъдан таҳқиқоте қобили мулоҳиза ва арзишманд аз сӯи адабиётшиносии тоҷик Искандар Икромов ба сомон расидааст, ки муаллиф аз арзиш ва аҳамияти корҳои ин муҳаққиқ низ ёдовар шудааст. Баробари ин, соли 2011 яке аз пажӯҳишгарони тоҷик Ёрмаҳмадов Шермаҳмад дар мавзӯи «Жанри қитъа дар эҷодиёти Анварии Абевадӣ» зери раҳнамоии профессор Х. Шарифов рисолаи номзодии хешро ба дифоъ расонидааст, ки асосан баррасии вежагиҳои жанри мазкурро дар миёни дигар анвои осори шоир фаро мегирад.

Аммо ҳанӯз мушқилот ва муаммои зиёде дар таҳқиқи мероси Анварӣ дар кишвари мо зиёд аст ва ҷунонки худи А.Самадов ҳам ишорат карданд, барои рушди анваршиносӣ аввалин коре, ки бояд анҷом дода шавад, таҳия, тасҳеҳ ва нашри Девони комили шоир ба шумор меравад. Дар анҷоми ин кор раҳнамоиҳои ин донишманди соҳибноми тоҷик барои шогирдон муҳим аст, зеро аз навиштаву таҳқиқоти анҷомдодашон маълум аст, ки ба нусхаҳои зиёди хаттии Девони Анварӣ дастрасӣ ва ҳатто дар ихтиёр доранд ва гумон мекунам, ки истифода аз онҳо барои анҷоми як нашри илмӣ- интиқодии мероси адабии шоир имконият фароҳам меоварад. Ба андешаи мо, дар баробари нашри Девони шоир зарурати таҳия ва тасҳеҳи шарҳҳои кӯҳани Девони шоир, ки дар ин мақола роҷеъ ба се нусхаи он сухан рафт, низ пеш омадааст.

Соли 2000 муҳаққиқ ва мунаққиди соҳибном, доктори илмҳои филологӣ Тоҷибой Султонзода рисолаи номзодии хешро дар мавзӯи «Шарҳи қасоиди Ҳоқонӣ»-и Алавии Шодиободӣ ва масъалаҳои маърифати бадеии ашъори Ҳоқонӣ таҳти роҳбарии профессор Абдуманнони Насриддин ба дифоъ расонидааст. Дар баробари ин, шарҳи яке аз қасоиди Ҳоқониро, ки «Миръоту-с-сафо»- ном дошта, аз ҷониби ҳамин шорех ба қалам омадааст, бар асоси яке аз нусхаҳои хаттии шарҳи мазкур таҳия, тасҳеҳ ва нашр намуд. Ҷунонки ишорат шуд, Алавии Шодиободӣ шарҳе бар қасоиди Анварӣ низ навиштааст, ки ниёз ба тасҳеҳ ва таҳқиқро дорад ва дар умум иқдом барои таҳия ва тасҳеҳу нашри ин шарҳро заминаҳои мусоидеро нахуст дар маърифати каломи Анварӣ, хоса қасоиди ӯ, ки саршори мафҳум ва истилоҳоти улуми мухталифанд, фароҳам меоварад. Аз сӯи дигар, ин тадбири муҳим баҳри эҷоди шарҳҳои нав бар ашъори Анварӣ, ки ҳамакун дар кишварҳои ҳамзабони мо аллакай шуруъ шудааст, низ омил мешавад, зеро маълум аст, ки ҳанӯз мушқилот ва муаммои фаровоне дар маърифати ашъори шоирони ин давра, аз ҷумла Анварӣ вучуд дорад, ки чунин шеваи муносибат, ибтикор ва иқдомотро дар роҳи маърифати шеъри шоирони ин аҳд тақозо менамоянд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Зарринқӯб, Абдулхусайн. Бо корвони ҳулла/З.Абдулхусайн.– Душанбе: Пайванд, 2004.-306 с.
2. Насриддин, Абдулманнон. Куллийёт. (Дар ҳафт мучаллад). Ҷ.2.-Душанбе:Хуросон,2013.– 636 с.
3. Самадов,А.Анварӣ: Ҷусторҳо дар рӯзгор ва осор/А.Самадов.- Душанбе: 2021.-432 с.
4. Самарқандӣ, Давлатшоҳ. Тазкирату-ш-шуаро. Таҳияи Мухлиса Нуруллоева. – Хучанд: Ношир, 2015.- 544 с.

5. Туғрал, Накибхон. Девон. Тасҳех, тавзеҳ, пешгуфтор ва баргардонӣ ба хати форсӣ аз Нуралӣ Нурзод. – Хучанд: Хуросон-Медиа, 2015.- 792 с.
6. Фарохонӣ, Абдулхусайн. Шарҳи мушкилоти девони Анварӣ. Тасҳеҳи Мударриси Разавӣ. – Техрон: чопхонаи Донишгоҳ, 1340.- 354 с.
7. Фарохонӣ, Абдулхусайн. Шарҳи китаоти Анварӣ. Нусхаи хаттии маҳфуз дар китобхони Маҷлиси Шӯрои миллӣ бо шумораи 9771.
8. Шаҳидӣ, Сайид Чаъфар. Шарҳи луғот ва мушкилоти девони Анварӣ/С.Қ.Шаҳидӣ. -Техрон: интишороти илмӣ- фарҳангӣ, 1372- 770 с.

REFERENCES:

1. Zarrinkoub, Abdul Hussein. With a Hulla Caravan. - Dushanbe: Payvand, 2004.-306 p.
2. Nasriddin, Abdulmannon. Collection of Compositions (in seven volumes). – V.2. – Dushanbe: Khuroson, 2013. - 636 p.
3. Samadov A. Anwari: Searches on Life and Creations. – Dushanbe, 2021. - 432 p.
4. Samarkand, Davlatshoh. Tazkiratu-sh-shuaro. Prepared by Mukhlisa Nurulloeva. - Khujand: Publisher, 2015. - 544 p.
5. Tugral, Naqibkhan. Devon. Correction, commentary, foreword and translation into Persian by Nurali Nurzod. - Khujand: Khuroson-Media, 2015. - 792 p.
6. Farahani, Abdul Hussein. Description of the Problems Beset with Anwari's Devon. Under the editorship of Razavi. - Tehran: University Press, 1340. - 354 p.
7. Farahani, Abdul Hussein. Review on Anwari's Devon. Written copy stored in the library of the Majlisi Shuroi Milli under number 9771.
8. Shahidi, Sayyid Jafar. Review on Anwari's Dictionary and Problems. - Tehran: Scientific and Cultural Publications, 1372. - 770 p.